

پیشگیری از

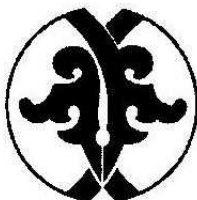
قاچاق و ورود غیرمجاز اتباع افغان

(مطالعه موردی استان فارس)

تألیف

دکتر سید محمد مهدی صادقی

عضو هیأت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز



انتشارات امجد

سرشناسیه	: ساداتی، سیدمحمد مهدی،
عنوان و نام پدیدآور	: پیشگیری از قاچاق و ورود غیرمجاز اتباع افغان (مطالعه موردی استان فارس)/تالیف سیدمحمد مهدی ساداتی.
مشخصات نشر	: تهران: امجد، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۱ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۶۹-۶۴-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۶۱-۱۵۱.
موضوع	: مهاجران -- ایران -- وضع اجتماعی -- نمونه پژوهی Immigrants -- Iran -- Social conditions -- Case studies افغان ها -- ایران -- نمونه پژوهی Afghans -- Iran -- Case studies جرم و جنایت -- ایران -- جنبه های جامعه شناختی -- نمونه پژوهی Crime -- Sociological aspects -- Iran -- Case studies قاچاق انسان -- ایران -- پیشگیری Human trafficking -- Iran -- Prevention

دفتر مرکزی امجد:

تهران، خیابان منیری جاوید، پلاک ۵۷، طبقه اول شمالی

تلفن: ۶۶۴۶۳۰۵۹ - ۶۶۴۱۱۹۳۲

فروشگاه: خیابان منیری جاوید، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۸۹۸۷۴

پیشگیری از قاچاق و ورود غیرمجاز اتباع افغان (مطالعه موردی استان فارس)

دکتر سیدمحمد مهدی ساداتی

انتشارات امجد

۱۴۰۱

۵۰۰ نسخه

ISBN: 978 - 622- 7269- 64- 2 ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۷۲۶۹ - ۶۴ - ۲

تألیف:

ناشر:

چاپ نخست:

تعداد:

شابک:

حق چاپ محفوظ و منحصر «امجد» است.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
۱- تعریف مفاهیم.....	۱۵
۱-۱. قاچاق انسان.....	۱۵
۲-۱. ورود غیرمجاز.....	۱۷
۳-۱. افغان.....	۱۷
۲- پیشینه.....	۲۰
۳- روش تحقیق.....	۲۲
فصل اول: علت شناسی قاچاق و ورود غیرمجاز افغان ها.....	۲۵
۱- علل رانشی.....	۲۶
۱-۱. وجود جنگ و ناامنی در افغانستان.....	۲۶
۲-۱. عوامل اقتصادی.....	۲۸
۳-۱. عوامل اجتماعی - فرهنگی.....	۲۸
۱-۳-۱. احترام به حقوق زنان در ایران.....	۳۰
۲-۳-۱. کمبود خدمات بهداشتی در افغانستان.....	۳۱
۲- علل کششی.....	۳۲
۱-۲. تعلق خاطر به جامعه ایران.....	۳۲
۲-۲. عدم همکاری پاکستان در ایجاد امنیت مرزی.....	۳۴
۳-۲. مهاجرت به ترکیه و اروپا.....	۳۵
۴-۲. سود قاچاقبران.....	۳۶
فصل دوم: ضرورت پیشگیری از قاچاق و ورود غیرمجاز افغان ها.....	۳۹
۱- کاهش امنیت.....	۳۹
۱-۱. نرخ ارتکاب جرم توسط افغان ها.....	۴۱
۲-۱. کیفیت بزهکاری.....	۴۳
۲- پیامدهای اقتصادی.....	۴۵
۳- تبعات اجتماعی.....	۴۶

۳-۱. افزایش بیکاری.....	۴۶
۳-۲. تعارضات مذهبی.....	۴۷
۳-۳. حاشیه نشینی.....	۴۷
۳-۴. مشکل تابعیت فرزندان زن ایرانی در صورت ازدواج با مردان افغان.....	۵۲
۴- هزینه های اقتصادی.....	۵۳
۴-۱. خدمات شهری.....	۵۳
۴-۲. هزینه های تحصیلی.....	۵۴
۴-۳. هزینه های درمانی.....	۵۵
فصل سوم: انتخاب راهبرد پیشگیرانه	
۱- پیشگیری سنتی.....	۵۹
۱-۱. پیشگیری اولیه.....	۵۹
۱-۲. پیشگیری ثانویه.....	۶۱
۱-۳. پیشگیری سومین.....	۶۲
۲- پیشگیری بر اساس علل تشکیل دهنده جرم.....	۶۹
۲-۱. پیشگیری اجتماعی.....	۶۹
۲-۲. پیشگیری رشد مدار.....	۷۱
۲-۳. پیشگیری وضعی.....	۷۲
۲-۳-۱. پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی.....	۷۳
۳- پیشگیری بر اساس زمان اقدام.....	۷۶
۳-۱. پیشگیری کوتاه مدت.....	۷۶
۳-۲. پیشگیری بلند مدت.....	۷۷
۴- پیشگیری بر اساس زمان وقوع کنش مجرمانه.....	۷۸
۴-۱. پیشگیری کنشی.....	۷۸
۴-۲. پیشگیری واکنشی.....	۷۹
۵- پیشگیری بر اساس نهاد مداخله کننده.....	۷۹
۵-۱. پیشگیری قضایی.....	۷۹
۵-۲. پیشگیری انتظامی.....	۸۰

۸۳	فصل چهارم: پیشگیری قضایی- کیفری
۸۴	۱- جرم انگاری های مربوطه
۸۴	۱-۱. قاچاق انسان
۸۵	۱-۲. در حکم قاچاق انسان
۸۵	۱-۳. ورود غیرمجاز
۸۶	۱-۴. حمل اتباع غیرمجاز
۸۸	۱-۵. تشدید مجازات کارفرمایان
۸۸	۱-۶. مبارزه با پولشویی
۸۸	۲- خلأ تقنینی
۸۸	۲-۱. علل عدم مداخله کیفری لازم
۹۲	۲-۲. مصادیق ضروری قانونگذاری
۹۷	فصل پنجم: پیشگیری انتظامی
۹۹	۱- شناسایی نحوه ورود افغان ها و ایجاد موانع لازم
۱۰۰	۲- شناسایی محل دپوی افغان ها
۱۰۱	۳- گشتزنی
۱۰۱	۴- عدم حساسیت نیروی انتظامی
۱۰۲	۵- سیاست بازدارندگی متمرکز
۱۰۲	۶- جلب مشارکت مردمی
۱۰۳	۷- نظارت بر حمل و نقل جاده‌ای
۱۰۳	۸- عدم هماهنگی پلیس استان فارس با پلیس استان های همجوار
۱۰۴	۹- عدم امکان استفاده از حق تیر در برخورد با حاملان اتباع غیر مجاز
۱۱۱	فصل ششم: پیشگیری اجتماعی
۱۱۱	۱- ایجاد امنیت پایدار در افغانستان
۱۱۳	۲- تشدید نظارت بر سکونتگاه افغان ها
۱۱۴	۳- رفع موانع مهاجرت معکوس
۱۱۵	۴- لزوم اخراج خانوادگی افغان های غیرمجاز از ایران
۱۲۰	۵- نظارت بر کارفرمایان
۱۲۰	۶- آمایش محل سکونت اتباع افغانی

مقدمه

مهاجرت غیرقانونی، ورود غیرمجاز و قاچاق انسان از پدیده‌های اجتماعی هستند که همواره وجود دارند. لیکن در دنیای معاصر، ملیت گرایی سبب شده تا کشورها سعی در نظام بخشی به این پدیده اجتماعی داشته باشند. متأسفانه همچنان که در جای جای این پژوهش خواهد آمد، نظام حقوقی ایران نسبت به نظام بخشی به این پدیده‌های ورزیده و تلاش‌های اندکی نیز که در این زمینه صورت گرفته، به شکست منتهی شده یا از نقایص جدی برخوردار بوده است؛ به گونه‌ای که هم اکنون ورود افغانستانی‌های غیرمجاز به ایران در دراز مدت تبعات امنیتی حاد به دنبال خواهد داشت و استقلال و امنیت داخلی و خارجی کشور را در ابعاد مختلف اجتماعی - اقتصادی تحت تأثیر قرار خواهد داد.

بر اساس آمار ارائه شده توسط مدیرکل اتباع خارجی سازمان تأمین اجتماعی ایران، قریب به یک میلیون و ۷۸۰ هزار تبعه خارجی قانونی در ایران شناسایی شده‌اند که از این میان، یک میلیون و ۵۸۴ هزار نفر آن تبعه افغانستان بوده و مهاجرین افغانستان، ۹۰ درصد کل اتباع خارجی حاضر در ایران را تشکیل می‌دهند. بر اساس برآوردها، با وجود اتباع غیرمجاز، میزان واقعی اتباع خارجی در ایران، دو برابر آمار اعلام شده است.

پدیده مهاجرت مردم افغانستان به کشورهای همسایه به ویژه ایران که یکی از اشکال مهاجرت بین‌المللی می‌باشد در سه دهه اخیر روند صعودی داشته است. این نوع مهاجرت از آن نظر که زاینده عوامل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی موثر می‌باشد قابل توجه است. آغاز مشکلات و مسائل اجتماعی در

افغانستان، همزمان با فروپاشی ساخت سنتی - مبتنی بر سلطنت و رعایت قوم پشتون و اعلام جمهوری در سال ۱۳۵۲ در این کشور است. تجاوز شوروی به این کشور سبب شد اقوام مختلف مانند (هزاره‌ها، تاجیک، ازبک، پشتون) هر یک به نوعی فریاد خود مختاری سر دهند و فرایند جدایی‌گزینی خود را از سایر اقوام آغاز کنند. در نتیجه، ساختی جدید و پراکنده از قدرت در افغانستان ایجاد شد که بر دامنه مشکلات این کشور افزود. همچنین رویارویی‌ها و رقابت‌های قومی برای کسب قدرت در این کشور منجر به مهاجرت افراد زیادی از افغانستان به سوی کشورهای دیگر به‌ویژه ایران گردید. بعد از فروپاشی شوروی سابق و کناره‌گیری این کشور از صحنه وقایع کشورهای همسایه، اوضاع افغانستان رو به بهبودی نهاد.

اما دیری نپایید که تفوق طلبی‌های قومی و مذهبی، همچنین قدرت طلبی‌های حزبی افراطی به نام طالبان، این کشور را صحنه جنگ‌های خونین داخلی کرد. یکی از پیامدهای مهم جنگ داخلی در افغانستان، کوچ یا مهاجرت تعداد زیادی از مردم این کشور بود. همچنین بعد از ورود ایالت متحده و اشغال نظامی توسط دولت مزبور، امنیت به طور کامل رخت بر بست و مهاجرت، بی‌رویه و فراوان‌تر گردید. با تشکیل دولت اتحاد ملی نیز تغییری در وضعیت امنیت افغانستان به طور محسوس ایجاد نشده است.

با توجه به ورود و عبور غیر قانونی اتباع افغان به کشورمان در دهه‌های اخیر، این دسته از آوارگان سال‌های سال در کشورمان ماندگار شده و اغلب با زنان تبعه کشور خود یا بیگانه و اکثر با زنان ایرانی ازدواج نموده‌اند و همچنین تعدادی از زنان افغان با مردان ایرانی، ازدواج کرده و صاحب اولاد و خانواده شده‌اند و فرزندان آنان به گونه‌ای تبعه ایران نام گرفته‌اند و اکثراً از نظر اقتصادی فقیر و در حاشیه شهرهای ایران زندگی می‌کنند که این امر، علل بعدی موجبات بزهکاری را فراهم نموده است. همچنین مهاجرین اخیر، اندکی که به صورت غیر قانونی داخل کشور سکونت گرفته‌اند، بدون هیچ مدرک

هویتی در حال حاضر در بسیاری از مناطق ایران به خصوص شهر شیراز زندگی می‌کنند.

قاچاق انسان یکی از پدیده‌های در حال رشد عصر حاضر است که به عبارتی شکل جدید و امروزی برده داری محسوب می‌گردد. به علت تغییرات سریع در شکل و میزان پیچیدگی، این پدیده در تمامی کشورهای جهان احساس می‌شود. به این نکته نیز باید توجه داشت که افزایش قاچاق انسان در جهان به دلیل سودآوری کلان آن است.

سازمان ملل معتقد است که قاچاق انسان پس از قاچاق مواد مخدر و اسلحه، سومین تجارت کثیف ولی پرسود در دنیاست.^۱ این عمل جنایات کارانه، بیش‌ترین و سریع‌ترین رشد را به خود اختصاص داده است؛ زیرا شمار افرادی که در این جنایت دخیل هستند قابل توجه است. منافی که عاید سازمان‌های جنایت کار همچون گروهک‌های ب.ک.ک. و داعش می‌گردد فراوان و ماهیت این جرائم چند منظوره است؛ زیرا فقط به بهره‌برداری جنسی محدود نمی‌شود، بلکه جنبه اقتصادی هم داشته و نوعی برده‌داری کلاسیک نیز می‌باشد.

در تعریف، قاچاق انسان شامل کلیه آثار و جوانب مفاصد جنسی و غیرجنسی می‌شود. بر اساس پروتکل «پیشگیری، مقابله و مجازات قاچاق انسان، به ویژه زنان و کودکان» سال ۱۳۷۹ (۲۰۰۰ میلادی)، قاچاق انسان، این موارد را در بر می‌گیرد: عضوگیری، حمل و نقل، جابجایی، پناه دادن یا پذیرش افراد از طریق تهدید یا استفاده از زور یا اشکال اجبار یا از طریق ربودن، فریب، سوءاستفاده از قدرت یا پرداخت و دریافت وجوه یا منافع برای جلب رضایت شخصی که سرپرستی شخص دیگری را بر عهده دارد به منظور استثمار یا بهره‌کشی.

از طرف دیگر، یکی از چالش‌های نوین جامعه جهانی، بین‌المللی شدن و به ویژه سازمان یافتگی بزهکاری است. قاچاق انسان به عنوان یکی از این جرایم، در چند دهه اخیر رشد کمی - کیفی قابل توجهی در بین سایر جنایات سازمان

۱. کولانی، الهه (۱۳۸۶)، عوامل و انگیزه‌های قاچاق انسان (با تأکید بر آسیای مرکزی)، دوره ۳۷،

یافته داشته است. به رغم تلاش‌های صورت گرفته در سطوح ملی و بین‌المللی برای مبارزه با این پدیده مجرمانه، متأسفانه به لحاظ سود سرشار نهفته در اشکال مختلف قاچاق انسان، نه تنها این مشکل ریشه کن نشده است، بلکه هر روز ابعاد گسترده‌تر و اشکال نوینی به خود می‌گیرد.

ایران نیز همانند بسیاری از کشورها از تیررس قاچاقچیان انسان در امان نمانده است. تا قبل از تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان، نظام عدالت کیفری در ایران دچار سردرگمی بود. در سال ۱۳۸۳ به دنبال تحولات بین‌المللی همانند الحاق به کنوانسیون پالرمو و ارائه گزارش‌هایی مبنی بر قاچاق زنان و کودکان از ایران به کشورهای همسایه، قانون مبارزه با قاچاق انسان به تصویب رسید. این اقدام، خلأ قانونی در این حوزه را رفع کرد؛ اما تعجیل در تصویب آن موجب شد تا بسیاری از موضوعات مربوط به این جرم به سکوت برگزار شود.

قاچاق انسان عمدتاً به قصد بهره‌کشی جنسی و اقتصادی، اغلب با رضایت افراد قاچاق شده ارتکاب می‌آید؛ ولی در واقع، این رضایت از سوی انسان‌هایی است که برای فرار یا نجات از فقر و تنگدستی و با هدف دستیابی به زندگی بهتر، تمامیت معنوی، جسمانی و اجتماعی خود را با پول معاوضه می‌کنند.

یکی از تدابیری که به منظور پیشگیری از قاچاق انسان در اسناد بین‌المللی مربوط به قاچاق انسان به چشم می‌خورد استفاده از تدبیر مرزی است؛ چرا که یکی از مشکلاتی که کشورها از جمله ایران در مرزهای داخلی درگیر آن هستند ورود اتباع غیر مجاز می‌باشد که می‌تواند آثار و تبعات زیادی برای کشور داشته باشد.

البته باید به این نکته توجه نمود که در خصوص اتباع افغان آنچه بیشتر به چشم می‌خورد، ورود غیرمجاز به کشور است و نه قاچاق. لذا آن دسته از ایرانیانی که به این امر می‌پردازند، معاون در جرم ورود غیرمجاز تلقی خواهند شد و نه قاچاق انسان.

از طرف دیگر، تدابیر پیشگیرانه از سوی دولت‌ها جهت دشوارتر کردن انتقال افراد از طریق مرزها اتخاذ می‌شود و علاوه بر پروتکل مربوط به قاچاق انسان

در پروتکل مربوط به قاچاق مهاجران نیز یاد آوری شده است. با توجه به اینکه برای کنترل مرزهای شرقی ایران، جهت جلوگیری از تردد قاچاق مواد مخدر، موانع طبیعی و انسانی متعددی از جمله نصب کانال، سیم خاردار و کنترل های انتظامی مختلف، ایجاد شده، تردد قاچاقچیان انسان با دشواری های فراوانی روبه رو است. همچنین یکی از راه های پیشگیری از ورود اتباع غیرمجاز تدابیر مربوط به مدارک هویت و مسافرت است. علاوه بر این، تدابیر مربوط به کنترل وسایل حمل و نقل نیز می تواند در این زمینه مؤثر باشد.

لذا اهمیت بررسی راه های پیشگیری از قاچاق و ورود غیرمجاز افغان ها به کشور و به ویژه استان فارس به دلایل زیر است:

۱- امنیت داخلی در زمینه جرایم علیه اشخاص
۲- امنیت داخلی از حیث زمینه نفوذ عربستان در ایران؛ به عنوان نمونه، بر اساس مشاهدات نویسنده، چندین افغانی در آشوب های ناشی از گران شدن قیمت بنزین در ۲۴ آبان ماه ۱۳۹۸، اقدام به آتش زدن بانک ها در مرکز شیراز نمودند.

۳- اختصاص یارانه پنهان به افغان ها
۴- عدم بهره برداری سیاسی و اقتصادی از حضور افغان ها در ایران
۵- افزایش بزه کاری در ایران به واسطه حضور افغان ها
۶- تغییر ساخت اجتماعی و جمعیتی ایران به واسطه زاد و ولد بسیار زیاد افغان ها

۷- افزایش بیکاری و کاهش درآمد نیروی کارگر در ایران
لذا اهمیت بررسی این مسأله از آن روست که عدم کنترل قاچاق انسان در سطح ملی می تواند مخاطرات امنیتی فراوانی هم از حیث امنیت داخلی (وقوع جرایم علیه اشخاص و اموال مانند قتل، سرقت و پولشویی)، و هم از حیث امنیت ملی (مانند آشوب های داخلی) داشته باشد. لذا عدم توجه به این مسأله در دراز مدت منشأ بحران های امنیتی خواهد بود.

نکته قابل توجه آن است که مبارزه با قاچاق سازمان یافته انسان در ایران

تاکنون چندان مورد توجه نبوده و پرونده‌های تشکیل شده در دادگاه‌های انقلاب اسلامی در مورد قاچاق انسان بسیار اندک می‌باشد که نشان دهنده غفلت کامل از این موضوع مهم است.

همچنین وجود ۴۰۰ هزار تبعه افغان در استان فارس که بر اساس آمارهای رسمی اعلام شده، حداقل تعداد ۲۰۰ هزار نفر آنان، اتباع غیرمجاز افغان هستند^۱ می‌تواند بر ارائه خدمات عمومی شهری و حقوق اجتماعی - اقتصادی شهروندان شیرازی تأثیر منفی گذاشته و از طرف دیگر پدیدآورنده آسیب‌های اجتماعی فراوان باشد.

در این زمینه به دست آوردن آمار دقیق از حضور افغان‌های غیرمجاز در استان فارس بسیار ضروری است. این در حالی است که آمار دقیقی در این زمینه وجود ندارد. به عنوان نمونه در استان فارس بر اساس آمار اعلام شده در سال ۱۳۹۲، تعداد ۴۲۰ هزار کارگر مشغول به کار هستند.^۲ این در حالی است که بر اساس اعلام اداره کل اتباع استان فارس در سال ۱۳۹۶، تعداد ۸۰ هزار افغانی مشغول به کار در استان فارس وجود دارد که تنها برای ۱۳ هزار نفر، پروانه اشتغال صادر شده است. همین امر نشان می‌دهد که حدود یک پنجم ظرفیت اشتغال استان توسط کارگران افغانی اشتغال شده است و نکته جالب‌تر آن که استان فارس، رتبه هشتم بیکاری در کشور را دارد و مشخص است که بیکاری تبعات منفی خانوادگی و اجتماعی فراوانی به دنبال دارد.

لذا همین مشخص نبودن آمار دقیق افغانستانی‌های مجاز و غیرمجاز در استان فارس، امکان برنامه‌ریزی دقیق برای حوزه‌هایی مانند اشتغال را از بین

۱. مصاحبه مدیرکل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان فارس با خبرگزاری تسنیم: ۱۳ آذر ۱۳۹۵ - ۱۸:۳۸؛ این ارقام به صورت تخمینی است و تاکنون از سوی نهادهای مربوطه آمار دقیقی در این خصوص ارائه نشده است.

۲. مصاحبه مدیرکل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان فارس با خبرگزاری فارس، ۱۳۹۲/۰۲/۳؛ شناسه خبر: ۱۰۰۳/۲۴۴۸/ق/۳۰

۳. مصاحبه مدیرکل امور اتباع و مهاجران خارجی استانداری فارس با خبرگزاری جمهوری اسلامی: ۹ بهمن ۱۳۹۶ - ۱۴:۰۹؛ کد خبر: ۸۲۸۱۲۴۲۷

برده است و لذا توسعه استان فارس به طور حتم بدون برنامه‌ریزی در این زمینه‌ها هیچ گاه به وقوع نخواهد پیوست.

از این رو، همین یک نکته کافی است تا به این مسأله واقف شویم که حضور افغانستانی‌ها در استان فارس، فرصت نیست؛ بلکه یک تهدید کامل است. از این رو، این پژوهش درصدد است راهکارهای پیشگیری از قاچاق و ورود غیرمجاز اتباع افغان را به استان فارس به منظور کاهش حضور آنان بررسی نماید که البته نبود آمار دقیق در این زمینه، اثربخشی تحقیق مزبور را با چالش روبرو خواهد ساخت. لذا به نظر می‌رسد انجام یک پژوهش آماری در خصوص برآورد تعداد حضور افغان‌های مجاز و غیرمجاز در استان فارس، باید از ضرورت‌های پژوهشی استانداری فارس تلقی گردد.

۱- تعریف مفاهیم

۱-۱. قاچاق انسان

واژه قاچاق در لغت به معنی تردستی و کاری است که به طور پنهانی انجام می‌شود. این عبارت برگرفته از کلمه قامچاق به معنای فراری^۱ و در فرهنگ معین به معنای خرید و فروش غیرقانونی اجناس آمده است. هم‌اکنون عبارت «قاچاق انسان» در ادبیات حقوقی به معنای داد و ستد انسان مورد پذیرش قرار گرفته است. برخی با توجه به معنای لغوی، استفاده از عبارت «سوداگری انسان» را مناسب‌تر می‌دانند، اما با توجه به ماهیت جرم و این واقعیت که انسان به عنوان کالا مورد خرید و فروش واقع می‌شود، به کارگیری کلمه قاچاق مناسب‌تر است و این جرم را در لفافه‌ای از الفاظ پنهان نمی‌کند.

حرکت دادن غیر قانونی و مخفیانه اشخاص در عرض مرزهای ملی، عمدتاً از

۱. ایمانی، عباس (۱۳۸۶)، فرهنگ اصطلاحات حقوق کیفری، چ دوم، تهران: انتشارات نامه هستی،